

Swindrecht Were

Heerjansdam

Hendrik Ido Ambacht

Zwijndrecht

Uitgave van:
Historisch Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht en Historische Vereniging Zwijndrecht
Jaargang 26 nr. 1, mei 2012

Heer-Oudelandse-Ambacht. (Pieterman)

Uitg. Zwijndr. Hoek. Marks & Geuze.

K 99

Jans

De Devel bij Heer Oudelandsambacht met de oude boerderijen en andere bebouwing.
Foto, circa 1965. Particuliere collectie.

Het huis van de familie Van Pelt aan de Develweg in de Pieterman. Onder dit huis bevond zich een waterkelder.
Foto, circa 1965. Particuliere collectie.

Inhoud

Voorwoord	2
Fragmenten uit de geschiedenis van Heer Oudelandsambacht	3
Kees van der Leer	
Herinneringen aan Oudelandsambacht in de vorige eeuw	11
Ko Barendrecht	
Oostendam door de eeuwen heen	20
Alexandre van den Berg	
Opgroeien in Oostendam	28
Elly Benschop	
Colofon	32

Tuinderij De Waard aan de Heer Oudelandslaan. Foto, circa 1965. Particuliere collectie.

Afbeelding omslag

Vooromslag

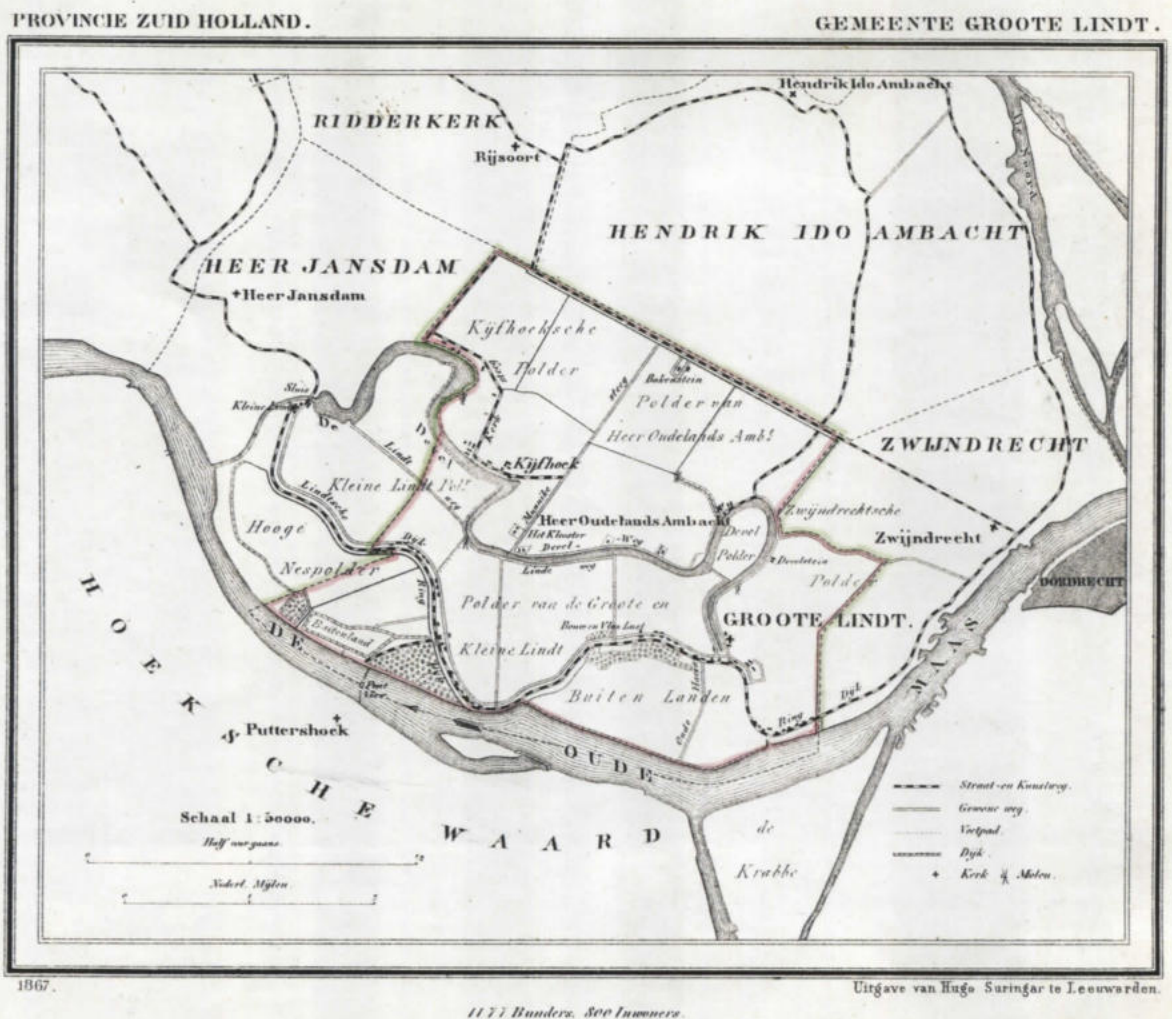
Ansichtkaart van de Pieterman omstreeks 1900. Collectie Kees Popijus.

Voorwoord

Voor u ligt Swindregt Were uitgave mei 2012. Na overleg met het bestuur van beide verenigingen is besloten om vanaf nu het periodiek geheel in kleur uit te geven. Dat werd een mooie uitdaging, want veel historische afbeeldingen zijn in zwart-wit. Toch bleek het resultaat verrassend kleurrijk.

De artikelen in deze uitgave staan alle in het teken van een wijk of buurtschap. De heren Van der Leer en Van den Berg schrijven beiden over de ontstaansgeschiedenis van een wijk. De heer Van de Leer over Oudelandsambacht en de heer Van den Berg over Oostendam. Aanleiding voor de heer Barendrecht om over het huidige Oudelandsambacht te schrijven, met een blik terug in de tijd naar het begin van de vorige eeuw. Mevrouw Benschop schrijft over haar jeugdherinneringen aan Oostendam. Ook zij roept herinneringen op aan vroeger tijden.

Wij wensen u veel leesplezier.
Namens de redactie,
Kees Popijus

De Lindt, Heer Oudelandsambacht en Kijfhoek als één gemeente, kort voor de samenvoeging met Zwijndrecht in 1881. Kaart J. Kuyper, 1867. Collectie Kees van der Leer.

FRAGMENTEN UIT DE GESCHIEDENIS VAN HEER OUDELANDSAMBACHT

Kees van der Leer

Kaart met Heer Oudelandsambacht in de zeventiende eeuw. De oudste begrenzing van dit ambacht werd aan de westkant gevormd door de Munnikensteeg, op deze kaart de Kloosterweg genoemd. Aan de noordkant lag de Langeweg, aan de oostkant de Bootjessteeg en aan de zuidkant de Devel. Later werd de oostgrens verlegd naar rechts, naar de eerstvolgende Vliet. Kaart Abel de Vries, 1650. Collectie Universiteitsbibliotheek Leiden.

Het oorspronkelijke hoofdambacht van Heer Oudelandsambacht werd begrensd aan de zuidkant door de Devel, aan de westkant door de Munnikensteeg, aan de noordkant door de Langeweg en aan de oostkant door de Develpolder en de Zwijndrechtse polder.

Het erbij horende volgerland met de voor de landbouw minder vruchtbare gronden, vormde een brede uitwaaiierende strook vanaf de Langeweg tot aan de dijk bij de Galgeplaat, iets ten westen van het latere Noordpark.

Een aards paradijsje

Eind achttiende eeuw publiceerde Lieve van Ollefen zijn befaamde *Nederlandsche Stad- en Dorp-beschrijving*. Hoewel gering van omvang, kreeg hierin ook Heer Oudelandsambacht een mooi plekje en zelfs een lovende recensie. Het muntte volgens de schrijver uit door zijn vruchtbare grond en sappige weiden vol bloemen. De akkers leverden rijkelijk graan, vlas en groenten, de rivier zat vol vis en het fraaie landschap trok honderden dagjesmensen. Sowieso was de Zwijndrechtse Waard 'onweerspreekbaar een van de verrukkelijkste oorden van Nederland', een

De prent van Heer Oudelandsambacht in de Nederlandsche Stad- en Dorp-beschrijver. Gravure C. Brouwer, 1793. Collectie auteur.

heus paradijsje in Nederland, aldus schreef Van Ollefen in 1793, en Heer Oudelandsambacht leverde hieraan een fraaie bijdrage. Na deze lovende woorden verstrekke de schrijver ook wat meer zakelijke informatie. Zo omvatte het hoofdambacht 240 morgen en 200 roeden, omgerekend zo'n 219,4 ha.¹ Het volgerland van Oudelandsambacht had een oppervlakte van 106 morgen en 400 roeden ofwel 97,4 ha. De totale oppervlakte was dus 347 morgen, hetgeen één achtste deel was van de gehele Zwijndrechtse Waard. En dat klopte ook aangezien in 1332 ene Pieter Oudeland voor één achtste deel had deelgenomen in de financiering van de bedijking van deze Waard. Als beloning had de graaf van Holland hem,

De Devel bij het nog landelijke Heer Oudelandsambacht. Ansichtkaart, eerste helft twintigste eeuw. Collectie auteur.

conform de afspraken, benoemd tot ambachtsheer van dit één achtste deel, dat vanaf toen zijn naam ging dragen en dus het ambacht van heer Oudeland werd genoemd, later ietwat ingekort tot Heer Oudelandsambacht.

Spelerijden en andere bestaansmiddelen

Waarom Oudelandsambacht ook wel de Pieterman werd genoemd, kon Van Ollefen niet zeggen. Dat deze naam waarschijnlijk afkomstig was van een bekende herbergier uit dit gebied, wist hij blijkbaar niet.² Wel had hij nog meer praktische gegevens in petto. Zo telde in 1793 het hoofdambacht 14 huizen, waaronder Bakestein³ en Panoord aan de Lange-weg. In het volgerland stonden 7 huizen, waaronder de buitenplaats Van de Wal. In juni 1789 was Jan van Dijk ambachtsheer geworden. Dat hij tevens schout en secretaris was van dit ambacht plus van Heerjansdam, Kijfhoek en Strevelshoek, werd blijkbaar

De pittoreske Develweg door Heer Oudelandsambacht met oude boerderijen en links het Pietermankerkje. Ansichtkaart, eerste helft twintigste eeuw. Collectie auteur.

niet als een probleem ervaren. De ambachtsheer had diverse voorrechten waaronder het recht om de dominee in zijn ambacht te benoemen, het recht om te vissen in de Devel, het recht op één achtste deel in de zogenaamde riethuur ofwel de aanwassen rond de Zwijndrechtse Waard. Verder had hij ook het recht van 'zwanendrift', waardoor hij zwanen mocht houden in bepaalde wateren. Dit recht was zeer begeerd, niet alleen omdat het een duidelijke status gaf, maar ook omdat zwanenvlees in die tijd een zeer gewaardeerde lekkernij was, dat de ambachtsheer vooral op tafel zette als hij bijzondere gasten te eten had. Om te voorkomen dat een ander zich vergreep aan de zwanen van de ambachtsheer, droegen zij veelal een koperen halsband met het eigendomskenmerk van de heer. Veelal werden ook strenge keuren uitgevaardigd met forse lijfstraffen of hoge boetes op het 'beledigen, verjagen of schieten' van deze trotse dieren. Ook het verstoren of uithalen

Het veer tussen Dordrecht en Zwijndrecht. Op deze zestiende-eeuwse afbeelding is te zien hoe met de veerschuit een deftig heer met koets en al wordt overgezet. Gravure I. Peeters, 1582. Collectie auteur.

van de nesten kende een even strenge sanctie. De ambachtsheer benoemde in zijn gebied de schout en de schepenen, de heemraden, de secretaris, de bode, de koster en de voorzanger. De schepenen, die samen met de schout 'de regering' van het ambacht vormden, waren in die tijd Cornelis Vlasblom, Paulus Buitendijk, Arie van der Pligt en Jan Broeling. Het ambt van ambachtsheer en schout was zeer lucratief. De ambachtsheer van Oudelandsambacht bezat de koren- en vlastienden. Dit betekende dat de landbouwers in Heer Oudelandsambacht aan hun ambachtsheer tien procent moesten afdragen van de koren- en vlasopbrengst.

Verder genoot de ambachtsheer van alle verkochte onroerende goederen één procent van de kooppenningen, wegens het zogenaamde recht van nakoop, terwijl de schout van alle onroerende goederen die in het openbaar verkocht werden een recht van pondgeld tot wel 2,5 procent van de kooppenningen incasseerde. De voornaamste bezigheden van de inwoners bestonden uit de landbouw en de vlasteelt. Nogmaals liet Van Ollefen weten dat met name in de zomermaanden de dorpen in de Zwijndrechtse Waard veel voordeel behaalden uit de bezoeken uit omringende plaatsen, vooral uit Dordrecht. Die kwamen dan in de landelijke waard 'spelerijden'. Na overgevaren te zijn huurden zij dan veelal bij het Zwijndrechtse Veer een paard en wagen, reden door Meerdervoort naar de Groote Lindt, vandaar

naar Heer Oudelandsambacht en zo via Kijfhoek naar Heerjansdam. Hier vertoefde men gewoonlijk enige tijd en wandelde vervolgens naar de Kleine Lindt voor een smakelijk middagmaal. Vervolgens reed men naar Barendrecht, Roon, Poortugal, Pernis, Hoogvliet, IJsselmonde, Ridderkerk en over Rijsoort weer terug naar Zwijndrecht. Voorwaar een ongemeen aangenaam dagreisje, aldus de schrijver.

Tenslotte informeerde Van Ollefen de geduldige lezer ook nog over de godsdienstige gezindte van de bewoners met de mededeling dat zij allen behoorden tot de hervormde godsdienst. De kerk was in 1790 'aanmerkelijk opgehaald en verbeterd zodat deze thans zeer fraai is'. Wel werd in dit kerkgebouw op zondag alleen in de middag een dienst gehouden. Voor de ochtenddienst moesten de inwoners van Oudelandsambacht naar de Groote Lindt, dat een kwartier lopen daar vandaan lag. Dit was zo geregeld omdat Heer Oudelandsambacht kerkelijk was gecombineerd met genoemde Lindt en zij tezamen maar één predikant hadden. In 1793 heette deze gezamenlijke dominee Martinus Verhoeve, woonachtig in de Lindt. De kerkenraad bestond uit deze predikant, twee ouderlingen en twee diakenen, die verder niet met name werden genoemd.

Ambachtsheren van Heer Oudelandsambacht

Zoals eerder vermeld werd in 1332 Pieter Oudeland de eerste ambachtsheer van Oudelandsambacht.⁴

Van hem is eigenlijk alleen bekend dat hij een ridder uit Dordrecht was en niet onbemiddeld, aangezien hij één achtste deel van de bedijkingskosten voor zijn rekening nam. Vermoedelijk was een van zijn nazaten Willem Oudeland, die eveneens ambachtsheer van dit gebied werd, daarna gevolgd door diens zoon Jan. In april 1375 droeg laatstgenoemde Jan Willemszoon Oudeland het ambacht over aan Jan van Brakel. Deze Jan was een zoon van Ricold van Brakel en Maria Booth, de kasteelheer en -vrouwe van Develstein dat naast Oudelandsambacht lag. Een aardig detail is hierbij dat de Bootjessteeg, die vanaf de Devel naar de Krommeweg liep, en vroeger de oostgrens vormde van Oudelandsambacht, naar deze Maria Booth is genoemd. Deze strategisch

Kaart van de Zwijndrechtse Waard in het boek van Van Ollefen, *De Nederlandsche Stad- en Dorp-beschrijver*, 1793. Collectie auteur.

belangrijke weg was eeuwenlang in handen van de eigenaren van Develstein, die daar tegenover verplicht waren de weg goed te onderhouden.⁵ Waarschijnlijk is Oudelandsambacht zo'n 100 jaar in handen van de familie Van Brakel gebleven. Eerst vanaf 1478 noemt het grafelijk leenregister andere familienamen als ambachtsheren, namelijk achtereenvolgens Duyck, Schaerts, Van Swieten en Quelkel. In 1529 was er een ambachtsvrouwe, Alyt van Kijfhoec. Enkele jaren later erfde haar zoon Gerrit van Assendelft de heerlijkheid, gevolgd door diverse familieleden. Toen Anna van Assendelft stierf kreeg haar dochter Agnes van Renesse in februari 1631 Oudelandsambacht. Al snel wisselden de geslachtsnamen van de ambachtsheren weer. Via telgen van de familie Van Merode en Van Ghent kwam de ambachtsheerlijkheid in oktober 1721 in handen van Jacob van Hersele. Deze was in 1708 gehuwd met Catharina op de Camp. Catharina had van haar vader Adriaan de fraaie buitenplaats Van de Wal geerfd. Dit buitenhuis met fraaie trapgevel, koetshuis,

Het Huis van de Wal (zie rode cirkel) in het volgerland van Heer Oudelandsambacht onder aan de dijk bij het buitenpolderdertje Walburg. Op de rechterpunt van dit polderdertje staat de stadsgalg van Dordrecht. Kaart Jan Potter, 1584. Collectie Nationaal Archief, Den Haag.

lanen, vijver en boomgaard, was gelegen in het volgerland van Oudelandsambacht, onder aan de dijk, tegenover het buitenpolderdertje Walburg. Twee dijkstoepen aan weerszijden zorgden voor een goede bereikbaarheid vanaf de dijk, zowel van de kant van Hendrik-Ido-Ambacht als van de kant van Zwijndrecht. Na hun huwelijk gingen de ambachtsheer en ambachtsvrouwe van Oudelandsambacht wonen op deze buitenplaats in hun eigen volgerland. Nadat echtgenoot Jacob was overleden, erfde Catharina de heerlijkheid. Toen zij in 1724 overleed ging zowel de heerlijkheid als de buitenplaats naar Willem van Someren, haar zoon uit een eerder huwelijk met de in 1700 overleden Johan van Someren. Toen Willem in 1765 ongehuwd en kinderloos overleed, ging Oudelandsambacht naar zijn neef Isaac de Brauw. Huize Van de Wal werd verkocht en begin 1809 gesloopt.⁶ Zo'n 25 jaar later werd de eerdergenoemde schout Jan van Dijk de nieuwe ambachtsheer. Zijn kleindochter Mathilde was gehuwd met de heer Maas.⁷ Toen de erfgenamen Maas de oude heerlijkheid in 1847 verkochten aan dr. Penning, had de titel van ambachtsheer alleen nog maar een symbolische waarde, die veelal werd gekocht uit statusoverwegingen.

Nieuwe gegevens

In 1848, een jaar nadat Oudelandsambacht werd verkocht aan dr. Penning, publiceerde de Lindtse schoolmeester J.W. de Regt, zo'n 50 jaar na Van Ollefen, zijn *Geschied- en Aardrijkskundige beschrijving van den Zwijndrechtschen Waard* [...]. Ook hij geeft een opsomming van diverse feitelijke gegevens. Zo vermeldt hij dat het dorp Heer Oudelandsambacht 'niet onbevallig' ligt aan de Devel, 'op ¾ uur afstands

van Dordrecht en 3 uren van Rotterdam. Het is door opgaand geboomte omgeven, en, hoewel klein, nochtans om zijn landelijk schoon een waar sieraad van den Zwijndrechtschen Waard. Des zomers wordt het met rijtuigen door de naburige stedelingen bezocht. Vroeger was het de geliefkoosde plaats, waar de menigte uit den omtrek zich des zondags, na het eindigen der godsdienstoefeningen, met het oude Hollandse kaartspel kwam verlustigen. Tegenwoordig heeft dit gebruik geheel opgehouden. Daarentegen deelt Heer-Oudelands-Ambacht nog altijd het eerste ijsvermaak op den Devel aan de boerenjeugd mede. Regt noemt als voornaamste bronnen van bestaan van de Oudelandsambachters de landbouw en de veeteelt. Ook was er een vlasserij. Maar nering of handwerk werd er niet aangetroffen. Er was sinds de beschrijving door Van Ollefen in 1793 wel het nodige veranderd. Bij een gemeentelijke herindeling in 1833 was het volgerland van Heer Oudelandsambacht bij Zwijndrecht gevoegd. Als compensatie kreeg Oudelandsambacht de Develpolder en een strookje van de Zwijndrechtse polder aan de oostkant van de Bootjessteeg tot aan 'de eerste Vliet na de Bootjessteeg'. Na deze veranderingen

bedroeg de oppervlakte 274 bunders [hectaren], 24 vierkante roeden en 18 vierkante ellen.⁸ Sinds 1793 was het aantal huizen in het voormalige hoofdam-bacht gedaald. Stonden hier eerst 14 huizen, binnen de nieuwe grenzen werden 12 huizen geteld, bewoond door 14 huisgezinnen. De huizen stonden grotendeels binnen het dorp. Buiten de bebouwde kom stonden de boerenhofsteden Bakenstein en Panoord, plus nog een arbeiderswoning aan de Langeweg. Dat ook in Oudelandsambacht grote gezinnen woonden, blijkt uit de mededeling dat deze 14 huisgezinnen in totaal 80 zielen telden, dus gemiddeld 5 à 6 personen per gezin. De kinderen genoten onderwijs in de school van de Groote Lindt. Met uitzondering van twee 'afgescheidenen' behoorden de gezinnen allen 'tot het kerkgenootschap der Hervormden'. Heer Oudelandsambacht vormde met Develstein, dat burgerlijk tot de Groote Lindt behoorde, één kerkelijke gemeente. Ook meer frivole zaken kregen enige aandacht. Zo meldt De Regt dat de kermis hier vroeger de eerste zondag na St. Jan begon. Maar, voegde hij er direct aan toe, deze kermis wordt thans niet meer gehouden.

Het kerkje van Oudelandsambacht

De Regt staat in zijn publicatie ook even stil bij het kerkje van Oudelandsambacht.

'Niettegenstaande de zeer geringe bevolking, heeft dit dorp toch een net en doelmatig ingericht kerkje, waarin volgens het aloud regt dezer gemeente, iederen Zondagmiddag de godsdienstoefening gehouden wordt door den predikant van Groote Lindt. [...] Het kerkgebouw staat op een eenigszins verheven grond, door hoog opgaande boomen omringd, in het midden van het kerkhof, dat met eenen wijden sloot omgraven in de kom van het dorp ligt. Het kerkje werd in 1839 aanmerkelijk verbeterd en

Het kerkje van Heer Oudelandsambacht ofwel het Pietermankerkje, voor de restauratie van 1986. Ansichtkaart, vonden 1950. Collectie auteur.

Het Pietermankerkje met de originele toren. Tekening J. Stellingwerf, 1667. Collectie A. Schoemaker.

verfraaid. Het prijkt met een sierlijk spitsje, waarin evenwel geen uurwerk gevonden wordt. Vóór de reformatie was het eene parochiekerk. Men vindt nog achter de kerk het zogenaamde pastoorshuis, waar de vroegere geestelijke der gemeente zijn verblijf hield. [...] Aan het einde der vorige eeuw werd de gemeente door den ambachtsheer J. van Dijk, met twee zilveren drinkbekers voor het H. Avondmaal vereerd. De Regt vermoedt dat het kerkje werd gesticht door Heer Oudeland. Er zijn echter aanwijzingen dat het kerkje wellicht werd gebouwd door Willem van Duvendoorde, de schatrijke bouwheer van kasteel Develstein, dat op loopafstand was gelegen naast het kerkje.⁹ Sowieso is het opmerkelijk dat in

Het fundament van de oorspronkelijke, veertiende-eeuwse toren die eertijds aan de westkant van het Pietermankerkje stond. Foto auteur, 1985.

een enkele oude afbeeldingen het kerkje van Oudelandsambacht Develstein wordt genoemd. Eveneens opmerkelijk waren de resultaten van opgravingen die leden van de Archeologische Werkgroep van de Historische Vereniging Zwijndrecht in 1985 uitvoerden toen het kerkje werd gerestaureerd.¹⁰ Rond het bestaande kerkje bleken veertiende-eeuwse fundamenteën te liggen van een groter kerkgebouw. Tevens werden fundamenteën aangetroffen van een toren die aan de westzijde tegen de kerk had gestaan op de plek van de huidige ingang. Op oude zeventiende-eeuwse prenten is deze toren afgebeeld.

In het gerestaureerde kerkje bevindt zich op de plek van het vroegere altaar een priesterzerk uit 1520. De tekst vermeldt: 'Hier leit begrave meester Wouter Nannesz [die] pastoor was va[n] dezer kerck en sterf Ao XV en XX [1520] opte XXIII dach in maert. Bidt voer die ziel P.I.M.' De klok in het daktoertje heeft een randschrift met de mededeling in het Latijn: 'Arnold van Putten heeft mij gemaakt in 1606. Deventer.'

Het Pietermankerkje aangeduid als Develstein. Tekening J. Stellingwerf, 1676. Collectie A. Schoemaker.

Een oude burcht naast het Pietermankerkje

Vermeldenswaard is tenslotte dat er naast het kerkje van Heer Oudelandsambacht in oude tijden op een zandheuvel vermoedelijk een kasteel heeft gestaan. Opmerkelijk is daarbij dat alle percelen in het volgerland van Heer Oudelandsambacht op deze burcht 'raiden'. Zouden de perceelgrenzen en de sloten van dit volgerland op een tekening worden doorgetrokken, dan zouden ze allemaal uitkomen bij deze burcht.¹¹ Het moet dus wel een belangrijk gebouw zijn geweest dat hoog uittorende boven de omgeving. Jammer genoeg is er verder niets bekend van dit mysterieuze kasteel. Vermoedelijk staat het gebouw nog wel afgebeeld op een oude kaart

Een zestiende-eeuwse kaart met de oude dorpskern van Heer Oudelandsambacht. Vermoedelijk staat rechts van het kerkje het gebouw waarop de percelen van het volgerland raiden. Kaart F. Schmidt, 1592.

Collectie Nationaal Archief, Den Haag.

uit 1592. Verder vertelde de heer Wim Groeneveld, die eind vorige eeuw op deze plek woonde, dat er in zijn tuin inderdaad een duidelijke verhoging had gelegen. Hij heeft deze 'bult' laten afgraven om zijn tuin te egaliseren, waarbij er een buidel vol oude

zeventiende-eeuwse munten tevoorschijn kwam en een middeleeuws pijpaarden Mariabeeldje.

Het einde van de Pieterman

In 1855 werden Zwijndrecht en Meerdervoort samengevoegd. Twee jaar later vormden Grootte Lindt, Heer Oudelandsambacht en Kijfhoek een nieuwe gemeente. Op zijn beurt werd ook deze gemeente in 1881 bij Zwijndrecht gevoegd. Ingrijpend was de aanleg van het spoor tussen Rotterdam en Dordrecht, dat vanaf 1872 dwars door Oudelandsambacht werd aangelegd. In de oude Bootjessteeg kwam een spoorwegovergang te liggen, op de plek waar de Lindelaan en de Bootjessteeg samenkwamen. De Lindelaan verbond de Pieterman met de

Munten en een pijpaarden Mariabeeldje, gevonden in de tuin van de familie Groeneveld.

Pietermanse haven aan de Ringdijk. Een nieuwe barrière ontstond omstreeks 1940 toen ook de nieuwe rijksweg het reeds opgedeelde Oudelandsambacht en de Bootjessteeg nog verder doorsneed. De stukjes van de Bootjessteeg en de oude Lindelaan, die kwamen te liggen tussen het spoor en de rijksweg, kregen al snel de gezamenlijke naam Heer Oudelandslaan. Omstreeks 1969 werd de spoorovergang bij de Heer Oudelandslaan opgeheven en vervangen door de Pietermantunnel, die een belangrijke ontsluiting betekende voor de oprukkende verstedelijking, die in de jaren '60 van de vorige eeuw het einde van de landelijke Pieterman en zijn boerderijen inluidde.¹²

Heer Oudelandsambacht doorsneden door spoor- en rijks-
weg. Op deze foto is de verbreding van de rijksweg in volle
gang. Foto circa 1980. Particuliere collectie.

De spoorovergang bij de Heer Oudelandslaan. Foto, om-
streeks 1965. Particuliere collectie.

Literatuur

- C.L. van der Leer, A.C. de Ridder, G. Vermeer, *De Pietermankerk in Heer Oudelands Ambacht te Zwijndrecht* (1986).
Kees van der Leer, 'Een mysterieuze buitenplaats in het volgerland van Heer Oudelandsambacht', in: *Swindregt Wre* (oktober 1994), p. 22-25.
Kees van der Leer, 'Develstein en zijn bewoners', in: *Zwijndrechtse Wetenswaardigheden, deel III* (2007), p. 91-171.
Kees van der Leer en Kees Popijus, *Zwijndrecht van boven bekeken* (2005).
L. van Ollefen, *De Nederlandsche Stad- en Dorp- beschrijver, X. Deel* (1793).
L.J. Pons, 'De oorspronkelijke hoevenverkaveling van de Ambachtsheerlijkheden van de Zwijndrechtse Waard', in: *Zwijndrechtse Wetenswaardigheden, deel II* (1998), p. 203-338.
J.W. Regt, *Geschied- en aardrijkskundige beschrijving van den Zwijndrechtsen Waard [...]* (1848).
H.J. Waller, *Aantekeningen op de Geschiedenis van de Zwijndrechtsche Waard* (Onuitgegeven manuscript, 1899), afd. I, p. 23-26.

Noten

- ¹ Een morgen ofwel 600 roeden is een oppervlaktemaat, aangevend de hoeveelheid grond die in een morgen kan worden omgeploegd. Een Zwijndrechtse morgen omvat omgerekend 0,913 ha.
- ² Regt (1848), p. 105.
- ³ Zie voor Bakestein: Van der Leer en Popijus (2005), luchtfotopagina bij jaar 1991.
- ⁴ De namen van de ambachtsheren zijn ontleend aan Waller (1899). De opsomming die Regt (1848) geeft op p. 106-107 is niet volledig en hier en daar vermoedelijk onjuist.
- ⁵ Zie Van der Leer (2007), o.a. p. 100.
- ⁶ Zie over Huize Van der Wal: Van der Leer (1994).
- ⁷ Regt (1848), p. 107.
- ⁸ In Nederland werd bij de invoering van het metriek stelsel in 1816 de bunder gelijkgesteld aan 1 hectare of 10.000 vierkante meter. In 1937 werd de bunder in Nederland als officiële vlaktemaat afgeschaft, maar in de omgangstaal wordt de term nog veelvuldig door landbouwers gebruikt.
- ⁹ Zie over de bouwheer van het kerkje: Van der Leer, De Ridder en Vermeer (1986), p. 9-11.
- ¹⁰ Deze opgravingen stonden onder leiding van Ger van der Worp. Zie over deze opgravingen en restauratie: Van der Leer, De Ridder en Vermeer (1986), p. 17-25.
- ¹¹ Pons (1998), p. 301.
- ¹² Zie over deze veranderingen: Van der Leer en Popijus (2005), luchtfotopagina's bij de jaren 1972 en 1989.

HERINNERINGEN AAN OUDELANDSAM- BACHT IN DE VORIGE EEUW

Ko Barendrecht

Allereerst enkele herinneringen aan de buurtschap rond de Pietermankerk en de Develweg. Daarna volgen huizen aan de andere kant van de spoorlijn, aan de huidige Heer Oudelandslaan. De getoonde afbeeldingen zijn afkomstig uit particuliere collecties, en dateren voor het grootste deel uit het midden en de tweede helft van de vorige eeuw, kort voordat in de jaren '60 de grote afbraak van de Pieterman plaatsvond.

Dit huis aan de Develweg werd bewoond door Jaap de Haan. Hij was koster van de Pietermankerk en hield hiervan ook de administratie bij. Een mooie anekdote vertelt dat hij deze administratie bewaarde op de achterste kerkbank en als die te vol werd, verbrandde hij simpelweg een gedeelte. De volgende bewoner was G. de Wilde, een oud-visserman uit Tholen.

In dit huis woonden Mart en Jan van Pelt. Het bijzondere aan dit huis was de aanwezigheid van een wa-

terkelder. De huizen uit die tijd waren nog niet aangesloten op een waterleidingnet en moesten het dus hebben van regenwater. Het regende uiteraard niet altijd en daarom werd er een speciale kelder aangelegd, waarin het regenwater werd verzameld. Daarbij moesten uiteraard dakpannen en dakgoten goed worden schoongehouden. In de keuken stond bij het aanrecht een handpomp, zodat men in de keuken stromend water had.

Hierboven een voorbeeld van een noodwoning aan de Develweg, gebouwd na de Tweede Wereldoorlog, toen er een enorm huizen tekort was.

De foto onder toont de spoorwegovergang met geautomatiseerde halve bomen vanaf de Develweg naar de Heer Oudelandslaan, waarvan de huizen zichtbaar zijn aan de andere kant van het spoor.

Deze oudere foto toont dezelfde spoorovergang, maar hier nog zonder slagbomen. Naast de overgang stond het seinwachtershuis onder andere voor het omzetten van de wissels.

Deze foto biedt een blik op het erf van de boerderij van Klaas de Koning aan de Develweg naast het spoor. De Koning had de bijnaam Klaas de Keutel, waarschijnlijk omdat hij de paardenkeutels opscheppte die op de openbare weg lagen, om deze te gebruiken als mest voor zijn land. Rechts op de foto is mogelijk een gedeelte zichtbaar van de overkapping van de zogenaamde 'wel'. Een wel was opborrelend grondwater dat werd verzameld in een betonnen bak, waarin de melkbussen na het melken werden geplaatst om te koelen. Grondwater heeft namelijk een constante lage temperatuur van ongeveer 4 graden. Klaas had twee zonen, Siem en Wim, die beiden meewerkten op het bedrijf van hun vader. Naast de boerderij van Klaas de Koning lag het huis Sunny Home, dat eveneens eigendom was van Klaas. Sunny Home stond aan het begin van de Tweede Wereldoorlog leeg. Een schipper uit Rotterdam, genaamd Paepe, wiens schip gevorderd was door de Duitsers en dus geen onderkomen had, stapte op zijn fiets en bleef net zo lang rijden tot hij voorbij Sunny Home kwam. Toen hij zag dat deze woning leeg stond, huurde hij de woning en trok erin met zijn vrouw, dochter Marie en kleindochter Fien de Ketelaere. Toen de Duitse bezetters een ver-

ordening uitvaardigden dat er geen twee bedrijven op één locatie mochten worden uitgeoefend, moesten Siem, de zoon van Klaas de Koning en zijn vrouw Trui plus zoon Niek verhuizen en besloten zij eveneens in te trekken op Sunny Home.

Er werd overeen gekomen dat dit huis gedeeld zou worden met de schipper die het huis huurde. Beneden vormde de gang de scheiding en boven werd met karton een scheidingswand aangebracht in de slaapkamer zodat er twee slaapkamers ontstonden. Siem werd uiteindelijk melkboer. Vader Klaas en zijn tweede zoon Wim bleven boer op de naastgelegen boerderij.

Trui de Koning met fiets en melkbussen, bij de stoep naar de Ringdijk.

Hieronder twee afbeeldingen van de boerderij van Visser, later van Arie Plaisier en vervolgens van zijn zoon Wim Plaisier. De oude schuur is in de jaren '50 afgebrand en werd na herbouw later het onderkomen van de eerste manege van Zwijndrecht, de voorloper van de huidige manege aan de Munnikensteeg. Een zoon van Visser bouwde aan de Devel een fraai houten huis met een rieten dak.

Hierboven een voorbeeld van een arbeiderswoning, waarin de veelal grote gezinnen woonden van de zogeheten boerenknechten.

De foto boven uit 1932 toont het huis van de familie Groeneveld naast de Pietermankerk. Naast het huis met het kenmerkende piramidevormige dak, stond het huisje van de boerenknecht. Volgens een oude overlevering heeft hier ooit een kasteel gestaan. Van deze familie zijn aardig wat foto's bewaard gebleven die een mooi beeld geven van het boerenleven uit de vorige eeuw.

Twee foto's uit de collectie van de familie Groeneveld. De ene foto toont de gebroeders Wim, Jan en Floor Groeneveld bij hun hooiwagen in de zomer van 1899. Op de achtergrond is de watermolen van de Pieterman te zien. De familie Groeneveld was indertijd ook betrokken bij het toepassen van kunstmest. Dit blijkt uit de andere foto, die uit 1910 dateert. Deze foto toont de invloed van kunstmest op de teelt van suikerbieten. Hoe meer kunstmest zoveel te meer bieten, luidt de boodschap. Bij het huis van de familie Groeneveld was ook een waterput. Om deze algenvrij te houden, liet men er zeelt, een vissoort, in zwemmen. Zoon Wim trok later bij

zijn ouders in en werd melkboer. Daarnaast hield hij er een 'berenhouderij' op na. Beren zijn mannetjes varkens die werden gebruikt voor de varkensfokkerij. Wim ging eerst met de paard en wagen met melk op stap. Vervolgens werd er een beer in de aanhanger geladen en achter de auto gekoppeld en ging hij de boer op, zoals dat heette, ofwel hij bracht het mannetjesvarken naar de vrouwtjesvarkens.

Over de historie is al veel geschreven. Daarom hier slechts een kleine anekdote: 's winters werd er niet gestookt en geen kerk gehouden. Omdat de kerk dus leeg stond werd de ruimte door de boeren gebruikt als opslag van landbouwwerktuigen en waarschijnlijk voor het uitvoeren van kleine reparaties. Omdat in zo'n kleine gemeenschap de boeren tevens de bestuurders van de kerk waren, leverde dit geen problemen op.

Een oud en een recenter aanzicht van de Pieterman. Vanaf de voorkant gezien, liep een pad links voor de Pietermankerk naar de watermolen. De oude opname toont nog de bebouwing bij de kerk, op de recentere opname is deze bebouwing verwijderd.

Deze watermolen werd rond 1900 lange tijd bewoond door de familie Bras. Overtollig water werd via deze molen de Devel ingepompt. Bras was naast de werkzaamheden aan de molen ook betrokken bij het onderhoud aan dijken en sloten in de polder. Dit werd dan uitgevoerd als 'aangenomen werk'. Later, toen de watermolen buiten werking was gesteld, is dat zijn hoofdbron van bestaan geworden. Arie Bras heeft uiteindelijk een huisje laten bouwen aan de toenmalige Bootjessteeg en groeiden zijn werk-

zaamheden uit tot het familiebedrijf A. Bras aan-
mer van grondwerken in Hendrik-Ido-Ambacht.

Deze afbeelding toont een blik op de Devel zoals
deze eeuwenlang stroomde langs de Pieterman.
In de jaren '20 werd hier de Devel tot aan de Mun-
nikensteeg drooggelegd, waarna de bedding werd
herschapen in diepliggende tuingrond.

Omstreeks 1963 werd de Devel weer opengegraven
als recreatief element aan de rand van de omvang-
rijke woningbouw in dit gebied. De oude Develweg
werd daarbij voor een groot deel omgedoopt in
Develsingel. Alleen het gedeelte tussen de nieuw
ontgraven Devel en de Lindtsedijk behield de oude
naam van Develweg.

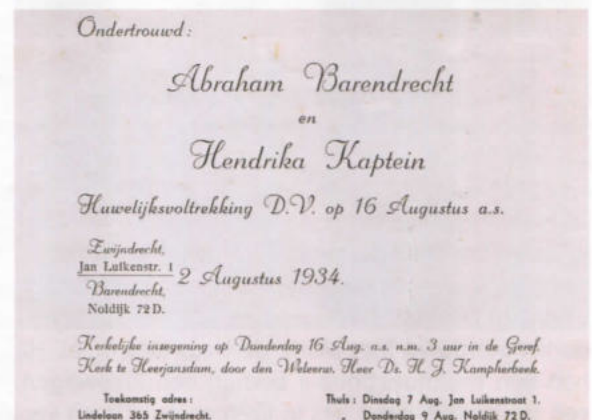
In Heer Oudelandsdambacht werd in 1869 dit eerste
treinstation van Zwijndrecht gebouwd, op de plek
aan de huidige Oude stationsweg. Rond 1895 werd
een tweede station gebouwd op een meer centrale
plek aan de Burgemeester de Bruinelaan. Het eerste
werd toen overbodig. Aanvankelijk werd er spoor-

wegpersoneel in gehuisvest en later gastarbeiders
uit Turkije.

Bij de spoorverbreding rond 1990 werd het ge-
bouw afgebroken.

Voordat de buurtschap Heer Oudelandslaan ont-
stond was er één lange Lindelaan (zie foto's hierbo-
ven) vanaf de Ringdijk tot aan de Bootjessteeg.

Het echtpaar Barendrecht-Kaptein vermeldde dan
ook in 1934 op hun ondertrouwkaart als toekom-
stig adres: Lindelaan 365. Tegenwoordig is dit Heer
Oudelandslaan 37. Deze naam ontstond rond 1938,
toen de rijksweg gereed kwam die de Bootjessteeg
en de Lindelaan doorsneed. Het deel van de oude
Lindelaan tussen de spoorlijn en de rijksweg, de
huidige A16, werd vanaf toen Heer Oudelandslaan
genoemd.

Deze huizen in de huidige buurtschap Heer Oudelandslaan, werden gebouwd rond 1930 aan wat toen nog de Bootjessteeg heette, op de hoek met de toenmalige Lindelaan. In dit deel aan de noordkant van de spoorlijn woonden vooral arbeiders die werkten in fabrieken. Zij voelden zich meer onafhankelijk dan de arbeiders aan de andere kant van de spoorweg, waar veel meer een boer-knecht verhouding gold. Het eerste huisje links op de foto werd gebouwd door de eerdergenoemde Arie Bras.

Deze foto uit circa 1940 toont een blik over de Heer Oudelandslaan richting rijksweg, waarvan het hoge viaduct over de spoorlijn goed zichtbaar is. Rechts loopt het spoor langs de laan.

In de vorige eeuw waren er heel wat bewoners die trachten een inkomen te verwerven door een eigen bedrijf te beginnen. Een van hen was Aart Hoogendoorn getrouwd met Marie de Haas (Marrigie). Hij had een multifunctioneel bedrijf: een kiepwagen, een taxibedrijf, deed iets in ijzerconstructie en verkocht en repareerde fietsen. Op de foto is het reclamebord te zien en een kast waar onderdelen van fietsen werden uitgesteld. Ook Daan Los en Leen van Loon met zoon Henk hadden een kiepwagen. Deze laatsten hadden de wagen zelf in elkaar gezet voornamelijk van oude legervoertuigen. Het vehikel bleek zo zwaar te zijn dat het bruggetje voor het huis versterkt moest worden. Ook Van Putten

RIJWIEL EN MOTORHANDEL

A. HOOGENDOORN
HEER OUDELANDSLAAN 63
ZWIJNDRECHT

Zwijndrecht, _____

19__

NOTA voor _____

van A. HOOGENDOORN

Zegel f 0 1 0

had een bijverdienste: varkens houden. Op den duur werden dit wel 25 stuks, allemaal in zijn achtertuin. Uiteraard zorgde dit voor een bijzondere geur in de straat. Verder was er een kleermaker Niehof en Piet Essenboom die een kruidenierswinkeltje had. Van Wingerden fabriceerde in zijn bedrijfje wel duizenden beschermbeugels voor de fabriek van Solex brommers. Dit gebruikte zoveel energie dat het licht 's avonds maar op halve kracht werkte.

De foto bovenaan pagina 17 is gemaakt bij de start van poeliersbedrijf Barendrecht. Soms zaten er wel 2000 kippen in allerlei hokken achter het huis.

In 1975 ontspoorde bij de Pieterman een goederentrein, waarbij een grote hoeveelheid keien uit België, bestemd voor de nieuwe pier in Zandvoort, terecht kwam naast het spoor, verspreid over de weilanden. De keien zijn nog steeds overal in Zwijndrecht terug te vinden, op hoeken van straten en parkeerterreinen. Eén van de keien werd in Zwijndrecht geplaatst bij winkelcentrum Noord met de tekst: 'winkelcentrum Noord een kei van een winkelcentrum'.

Op de foto een trouwerij in de familie De Wit. De trouwstoet staat opgesteld in Heer Oudelandsambacht, bij het huis van Gerrit de Wit aan de Linde-

laan, die toen nog met grind was verhard. Omstreeks 1920 hadden Gerrit de Wit en zijn zwager Piet Buitendijk hier allebei een huis laten bouwen. De Wit had twee dochters en zeven zonen. Gerrit was seinhuiswachter bij de spoorwegen en bediende de spoorbomen. De familie de Wit heeft een belangrijke rol gespeeld in de oorlogsperiode. Zoon Henk overleefde het gevecht op de Grebbeberg. Zoon Cor vloog met een driemotorige Dornier-watervliegtuig. Hij sneuvelde tijdens de slag om de Javazee. Zoon Jan wist uit te wijken naar Engeland en hield zich bezig met het begeleiden van koopvaardijsschepen. Zijn broer Piet sneuvelde in 1945 in het toenmalige Nederlands-Indië. Aanvankelijk waren de namen van Cor en Piet niet geplaatst op de gedenksteen bij het Raadhuisplein, later is dat hersteld. De familie had inmiddels bij het graf van hun vader en moeder op de begraafplaats van de Pietermankerk, een nog steeds aanwezig gedenksteentje laten plaatsen voor Cor en Piet. Ook in het verzet heeft de familie haar steentje bijgedragen. Het huis aan de Lindelaan, inmiddels omgenummerd tot Heer Oudelandslaan 29, was een doorgangshuis van onderduikers.

Op de grens van Heer Oudelandsambacht lag dit stukje 'platglas', zoals dit in tuinderskringen werd genoemd. Het verhaal gaat dat in de Napoleontische tijd een officier iedere morgen over dit grondgebied naar zijn onderdeel liep. Vandaar dat dit stuk grond

al snel 'De Officier' werd genoemd. De vliet die naast dit land liep, draagt nu nog steeds de naam Officiersvliet.

Tuinder De Waard aan het werk bij zijn kas in Oudelandsambacht, dichtbij de Langeweg. Het bedrijf moest omstreeks de jaren '70 verdwijnen voor de aanleg van een sportcomplex alhier.

Op de volgende pagina een foto van wat er uiteindelijk overbleef na honderden jaren Pieterman: een groot rangeerterrein, een brede rijksweg, enkele oude huizen in de Heer Oudelandslaan en de Pietermankerk.

Proefveld van de gebroeders Groeneveld in Heer Oudelandsambacht. De rechter stapel bieten is geteeld met behulp van kunstmest, waardoor de hoeveelheid bieten aanzienlijk groter is dan zonder gebruik van kunstmest. Vierde van links staat Teun Groeneveld, rechts van hem Jan Joh. Groeneveld en uiterst rechts hun vader Jan. Foto, 1910. Particuliere collectie.

Luchtfoto, omstreeks 1998, van Heer Oudelandsambacht, met links van de spoorlijn de nieuwe brandweerkazerne.
Collectie Kees Popijus.

De haven van Oostendam. Ansichtkaart, omstreeks 1900. Collectie Kees Popijus.

OOSTENDAM DOOR DE EEUWEN HEEN

Alexandre van den Berg

Op de grens van de gemeenten Hendrik-Ido-Ambacht en Ridderkerk ligt een dam. De Oostendam. Deze dam is bijna 700 jaar oud en heeft zijn naam gegeven aan diverse wijken in Hendrik-Ido-Ambacht en Ridderkerk. Er is in die 700 jaar veel gebeurd. Rampen, oorlogen, maar ook het gewone dagelijks leven hebben hun sporen nagelaten. Dit artikel geeft een beeld van bijna 700 jaar geschiedenis van de Oostendam en zijn omgeving. Het is een algemeen verhaal. Dit korte artikel kan voor zo'n lange periode dan ook niet volledig zijn. Het gaat soms met grote sprongen door de tijd. Voor de lezers die meer willen weten is daarom de literatuuropgave ook een advies tot verder lezen.

Vroege historie

De oevers van de Waal (waar Oostendam aan ligt) zijn al vele eeuwen bewoond. Tot nu toe zijn vanaf ongeveer het jaar 100 na Chr. sporen van bewoning gevonden op de oeverwallen van de Waal. De naam Waal, in de Romeinse tijd Vahalis of Valis genoemd is van Germaanse oorsprong. De naam duidt op de vele meanders in haar loop. Het is afgeleid van het Germaanse woord wôh wat krom betekent. Na de Romeinse tijd vernemen we weinig meer van bewoning. Doordat de streek steeds moerassiger wordt, trekken veel bewoners. Toch moeten er nog wel mensen in de Zwijndrechtse Waard zijn blijven wonen. Maar veel zullen het er niet meer geweest zijn.

Pas in de elfde eeuw komt er weer wat leven in de brouwerij. Tussen 1010 en 1026 verkrijgt de St. Paulusabdij te Utrecht de Zwijndrechtse Waard. Vlak daarvoor is men al begonnen met het ontginnen van het gebied. Aan het einde van die eeuw zijn deze ontginningen gereed. Tot aan de veertiende eeuw vernemen we dan weinig van de Zwijndrechtse Waard.

In het begin van de veertiende eeuw brak de omringdijk van de Zwijndrechtse Waard ter hoogte van de Volgerlanden door en stroomde de waard vol

met water. Daardoor werd de waard zogenaamd 'rijdende'. Dat wil zeggen dat het gebied bloot stond aan eb en vloed en dus niet (meer) droog was. Dat betekende niet dat alles onder water stond, er waren enkele droge plekken overgebleven zoals rond Heerjansdam. Ook verschillende op een terp gelegen boerderijen aan de Achterambachtseweg zullen zeker niet zijn overspoeld. Daarnaast zal bij eb een groot deel van de waard droog zijn gekomen. Het gebied was eigenlijk een soort van mini Waddenzee geworden.

Ondertussen bleef de Zwiindrechtse Waard jarenlang onder invloed van de getijden. De graaf van Holland Willem III vond dat maar niets. Het gebied lag heel strategisch tussen alle grote rivieren en tegenover de belangrijkste handelsstad van Holland, Dordrecht. De graaf wilde graag het hele Hollandse rivierengebied in zijn invloedsfeer hebben. Vooral omdat hij er een uitgebreid tolsysteem wilde vestigen. Goed voor de schatkist van een altijd (met zo wat alle burens) oorlog voerende Graaf.

Hij had geluk, want de St. Paulusabdij wilde van de Zwiindrechtse waard af. Het gebied bracht geen geld meer op. Er woonde bijna niemand meer en er kon ook niets meer verbouwd worden. Verder was een herdikking een project wat ver boven de financiële pet van de abdij ging. Ook organisatorisch was men hier niet toe in staat.

De aanleg van de Oostendam

In 1323 kreeg de Graaf de Zwiindrechtse Waard in erfpacht. Het duurde door een conflict met de heer van Brederode nog 8 jaar voor de werkzaamheden begonnen. Toen begon het dan echt. Als eerste besloot men om de Waal en de Devel af te dammen. De Oostendam is één van deze dammen.

Het aanleggen van deze dammen was een enorme klus. Zeker bij het afdammen van de Devel had men het moeilijk. Deze rivier voerde nog veel water door. Bij de Waal moet het eenvoudiger gegaan zijn. Waarschijnlijk was de Waal ter hoogte van Oostendam al rond 1300 grotendeels dichtgeslibd. Het leggen van een dam was hier eenvoudiger. Al moet dit ook een enorm karwei geweest zijn. Het werk werd grotendeels met de hand uitgevoerd. Graafmachines waren nog niet uitgevonden.

Rond 1331 waren deze werken eindelijk afgerond. Toen werd een commissie samengesteld die de nieuw uit te geven gronden moest verdelen. Als eerste werden er verschillende landmeters op uitgestuurd om alvast de waard 'eerlijk' te verdelen. Daarna kon de inschrijving beginnen. Al naar het bedrag wat men inlegde kreeg men 1/8 of 1/16 deel van het gebied in leen. Daarnaast werden de minst vruchtbare gronden, de Volgerlanden, evenredig verdeeld. Er was alleen een klein probleempje: er was bijna geen belangstelling voor deelname in het project. De oorspronkelijke leenmannen waren bijna allemaal berooid door de overstroming. Verder wilde bijna niemand deelnemen aan zo'n riskante onderneming. De jarenlange getijdenstromen hadden diepe geulen achtergelaten die moeilijk waren te dichten. Ook de dammen bleken nog wel eens door te breken zodat steeds opnieuw moest worden begonnen. Uiteindelijk lukte het om met vergaande concessies 10 leenmannen te vinden die wilden

meebetalen aan de herdikking. Zij kregen een stuk grond in leen voor bewezen diensten. Al deze stukken grond noemde men ambachtsheerlijkheden. Nadat in 1336 eindelijk de herdikking klaar was, kon al snel de eerste oogst worden binnengehaald.

De Haven

Na het leggen van de dam was de Waal totaal afgesloten van de Noord en de Merwede. In het stuk Waal wat nog verbinding maakte met de Noord ontstond al gauw een haven. De locatie van de Oostendam was er ideaal voor. Precies op een kruising van water en wegen.

Al snel moeten er op en rond de dam en de haven, huizen zijn gebouwd. Wanneer is alleen niet duidelijk. In de eerste helft van de zestiende eeuw woonden er in ieder geval mensen. In 1505 moest bij de aanleg van een sluis een huisje worden afgebroken. Toen stonden er dus al huizen op de dam. Ook in een lijst van landpoorters van Dordrecht uit 1527¹ en in het kohier van de tiende penning van Rijsoord en Strevelshoek uit 1561², wordt gesproken over mensen die op of bij de Oostendam wonen.

¹ Een landpoorter was iemand die de rechten van een stedeling had, zonder stedeling te zijn. Voor dit recht moest wel betaald worden, het zogenaamde 'Croongeld'.

² De tiende penning was een belasting van 10% op de huurwaarde van onroerende goederen.

De vestiging van een overzetveer op Alblasserdam, een aanlegplaats voor het beurtveer op Dordrecht en Rotterdam en een stenen sluis zullen de bedrijvigheid in de zeventiende en achttiende eeuw alleen maar hebben laten toenemen.

De Oostendam moet een redelijk welvarende buurtschap zijn geweest. De haven was in ieder geval voor de lokale economie van groot belang. In de negentiende eeuw werd de haven veel gebruikt voor het aanvoeren van vlas. In de Zwijndrechtse Waard werd weinig vlas verbouwd. De haven was dus essentieel om de Ambachtse vlasindustrie draaiend te houden. Vóór de negentiende eeuw waren de dam en haven een compleet onderdeel van Hendrik-Ido-Ambacht.

De grens met Ridderkerk lag bij de Pruimendijk. Bij de gemeentelijke herindeling van 1833 werd een groot deel van de Oostendam bij de gemeente Ridderkerk gevoegd. De gemeentegrens liep voortaan dwars door de haven.

De Oostendamse haven rond 1900.

Na de aanleg van de dam lag de haven bijna recht in het verlengde van de Waal. Aan het einde kwam zij met een kleine knik in de Noord uit. De haven werd in 1938-1939 voor de aanleg van rijksweg A15 gedeeltelijk gedempt. Na de aanleg van het Noordeinde bleef alleen het laatste stuk van de haven in gebruik als jachthaven. De haven in de buurt van de dam, al in 1949 gedeeltelijk gedempt, bleef achter als een stil binnenwater.

De sluis

Ook de restanten van de sluis zijn in 1994 bij de reconstructie van de haven gesloopt.

In het jaar 1505 besluit het hoogheemraadschap om een uitwateringssluys in de dam aan te leggen. Deze sluis was van hout. Voor de aanleg van de sluis moest een huisje worden gesloopt. Aan de binnenzijde van de dam was de Waal voor een groot deel dicht geslibd. Waarschijnlijk was dit al voor de aanleg van de dam gebeurd.

Om de sluis te kunnen aanleggen moest dit stuk opnieuw worden uitgegraven.

In 1636 word de oude houten uitwateringssluys vervangen door een stenen schutsluis. Hierdoor konden schepen de Waal op- en afvaren. Hierdoor werd onder andere het vervoer van landbouwproducten vereenvoudigd. De stad Dordrecht zal van deze sluis zeker geprofiteerd hebben. Dat was waarschijnlijk ook de reden dat de stad subsidie gaf voor het bouwen van de sluis. Boven de sluisdeuren aan de kant van de haven werd een wapenstein ingemetseld. Op deze steen staan de wapens van het hoogheemraadschap, de dijkgraaf en de hoogheemraden afgebeeld.

De wapenstein.

De schutsluis heeft uiteindelijk tot na de Tweede Wereldoorlog dienst gedaan. Deze wordt dan al niet veel meer gebruikt. De oorlog en de crisis van de jaren '30 hebben roet in het eten gegooid. In 1921 werden nog 273 schepen geschut. In 1930 nog maar 98 en in de jaren daarna wordt dit aantal nog minder.

In 1949 wordt de sluis afgesloten en buiten gebruik gesteld. De wapenstein wordt in 1963 ingemetseld in de hal van het waterschap IJsselmonde in Barendrecht.

In 1994 is de sluis bij een herinrichting van de omgeving van de Oostendam verwijderd. De wapenstein keerde in 2006 weer terug op de Oostendam ingemetseld in een monument.

Rampen en baldadigheden

'Maar de Oostendam daarbij gelegen, zag men baldadigheden plegen.' Deze zin is het laatste deel van een gedicht van L. van Ollefen. De zin slaat op de

gebeurtenissen die rond 1786 op en rond de Oostendam plaatsvonden.

Het monument.

Toen werden de leden van het 'Gecombineerde genootschap van wapenhandel van Schildmanskinderen Ambacht' door een grote menigte ontwapend. De meeste leden van het genootschap hadden hun wapens onklaar gemaakt. Toch zorgde de ontwapening voor veel rumoer en 'baldadigheden'. Deze 'baldadigheden' bestonden waarschijnlijk uit het plunderen en beschadigen van huizen. Uiteindelijk moesten enkele Pruisische huzaren er aan te pas komen om de rust weer te laten keren.

Al eerder waren er problemen geweest op de Oostendam. In de achttiende eeuw worden er regelmatig problemen gemeld op en rond de Oostendam, bijna allemaal veroorzaakt door dronken mensen. Op de Oostendam stond de enige herberg in de wijde omgeving. Deze herberg trok veel bezoek. Vaak zorgde de drank er voor dat het er daardoor verhit aan toe ging.

Ook rond 1890 is het onrustig rond de Oostendam. Een vete tussen een groep Ridderkerkers en Ambachters ontaardt uiteindelijk in een vechtpartij. Uiteindelijk vallen de gevolgen mee, maar zelfs de gemeenteraad debatteeert over de kwestie.

Naast ruzie en vechtpartijen zorgde hoog water voor de buitendijks gelegen woningen regelmatig voor problemen. Maar het grootste gevaar was brand. Op de Oostendam stonden de huizen met rieten daken dicht op elkaar. Een brand die uitbrak kon zo maar een groot deel van de buurt verwoesten. Dit gebeurde bijvoorbeeld ook op 16 april 1849 toen door onbekende oorzaak in de avonduren een

ADVERTENTIE.

* * Ontvangen voor de ongelukkigen aan den Oostendam :
van N. N. f 3, van C. P. f 3, gecollecteerd f 0.50, van G.
f 1, van B f 5.

Mogten deze weinige giften door meerdere gevolgd worden!
W. R. VEDER.

brand uitbrak. In de uren daarna brandden 6 huizen af. De brandweer van Hendrik-Ido-Ambacht wist één huis te redden.

Er vielen geen slachtoffers. Maar de meeste bewoners van de afgebrande huizen waren al hun bezittingen kwijt.

Al snel proberen diverse mensen waaronder de burgemeester van Hendrik-Ido-Ambacht geld in te zamelen voor de slachtoffers. Toch lukt dit niet echt. De Dordtse predikant William Robart Veder schrijft in de krant van donderdag 3 mei 1849: 'Mogten deze weinige giften door meerdere gevolgd worden!'. Het leed van de slachtoffers had kennelijk weinig indruk gemaakt.

Waalnes

Hierboven is vooral de geschiedenis van de dam en zijn omgeving beschreven. Tegenwoordig omvat de naam Oostendam meer dan alleen de dam. Het gebied waar nu de huidige wijk Oostendam ligt, had in de middeleeuwen een andere naam. Toen had het de naam Waelnesse. In later tijd is dit veranderd in Waalnes.

Al in het begin van de veertiende eeuw komt de naam Waelnesse al voor. Het wordt vermeld op een lijstje van de St. Paulusabdij. Dit lijstje is vermoedelijk gemaakt tussen 1301 en 1320. Waalnes is ook de naamgever van de Waalneshoeve, die in het gebied Waalnes ligt.

De Waalneshoeve is een zogenaamde 'stenen kamer' een boerderijtype dat voornamelijk voor komt in het westen van Nederland. Een 'stenen kamer' is een houten boerderij met een stenen aanbouw. In de stenen aanbouw woonde in de Middeleeuwen een adellijke heer als hij op zijn landgoed was. Uit archeologisch onderzoek is gebleken dat de Waalneshoeve gebouwd is na 1332, het jaar dat de Zwijndrechtse Waard opnieuw werd bedijkt. De eerst bekende eigenaar duikt rond 1364 op in een akte waarin Jan van Waelnesse een stuk grond in leen krijgt. Op dat moment behoort de Waalneshoeve nog tot Schildmanskinderen Ambacht. Schildmanskinderen Ambacht is een apart ambacht dat later door ambachtsheer Floris van Kijfhoek wordt samen gevoegd met Hendrik-Ido-Ambacht, zijn andere ambacht.

Rond 1470 is de Waalneshoeve en het gehele bijbehorende gebied tussen de huidige Kerkstraat, Dijk, Paulusweg en Vrouwgelenweg/ Hoge Kade eigendom van Aernt van Loon.

Aernt van Loon was een familielid van de ambachtsheren en zelfs van 1471 tot 1474 voogd van zijn nicht Aleid van Kijfhoek, de latere ambachtsvrouw van Hendrik-Ido en Schildmanskinderen ambacht.

De geheel gerestaureerde Waalneshoeve.

De twintigste eeuw

Aan het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw veranderde Hendrik-Ido-Ambacht in een snel tempo.

De steenbakkerijen en de vlasserijen verdwijnen, de tuinbouw en de industrieën aan de Veersedijk zoals scheepssloperijen en de scheepswerven komen er voor in de plaats.

De Hoogt woningen ca. 1910.

Door de komst van de industrie verandert ook de omgeving van de Oostendam. In de polder Waalnes worden in 1904 de Hoogtwoningen gebouwd. Deze worden gebouwd op een perceel wat de naam 'De Hoogt' had. Deze hoogte was waarschijnlijk een restant van de oude omringdijk van de Zwijndrechtse Waard. Deze was bij de eerder genoemde overstromingen aan het begin van de veertiende eeuw verdwenen, maar als een heuvel altijd zichtbaar gebleven in het landschap.

De Hoogtwoningen werden gebouwd in opdracht van scheepswerf Jonker en Stans. In de 12 woningen bracht de scheepswerf haar hoger personeel onder.

School aan de Hoogtstraat.

Lange tijd bleef het met bouwplannen verder stil rond de omgeving van de Oostendam. Enkele jaren na de bouw van de Hoogtwoningen werd begonnen met de bouw van de Hoogtstraat. Daar verrees onder andere een school.

Hierna blijft het voorlopig bij plannen maken. Dat verandert als eind jaren '30 de werkzaamheden beginnen voor de aanleg van Rijksweg 15 (nu de A15) en de brug over de Noord. De brug over de Noord is onderdeel van het rijkswegen plan 1927 en was een van de laatste bruggen van dit plan die voltooid werd.

De aanleg van de brug ging niet zonder slag of stoot. Van te voren was er veel commentaar op de plannen voor het tracé van rijksweg 15. Toen deze plannen eenmaal waren vastgesteld kwam er protest uit een geheel andere hoek. De scheepsslopers waren bang dat de schepen die ze wilden slopen niet onder de brug door konden.

De brug over de Noord in aanbouw.

Maar uiteindelijk konden alle moeilijkheden worden overwonnen en op 14 november 1939 wordt de brug geopend. Dit gebeurt niet erg feestelijk vanwege de mobilisatie.

Op 10 mei 1940 gebeurt het ondenkbare en landen ongeveer 4000 Duitse parachutisten op het eiland

IJsselmonde. Omdat de brug op nog bijna geen enkele landkaart staat, zorgt hij voor nogal wat verrassing bij zowel de Duitse als de Nederlandse militairen.

De brugwachter ziet om ongeveer half één die dag parachutisten landen in Hendrik-Ido-Ambacht. In overleg met de burgemeester van Alblasserdam draait hij vervolgens de brug open. Om ongeveer half zes ziet hij enkele Duitse officieren in een auto de brug naderen en de omgeving inspecteren. De brug is opgemerkt.

Het eerste regiment wielrijders dat op dat moment in Molenaarsgraaf is, krijgt het bevel om via Alblasserdam naar Ridderkerk op te rukken. Ook zij worden tot hun verbazing geconfronteerd met een brug die niet op de kaarten staat. Ze blijven steken bij Alblasserdam en worden van de Ambachtse kant beschoten door wat later maar 18 Duitse parachutisten blijken te zijn. De wielrijders graven zich in en de volgende dag proberen ze tweemaal met bootjes over te varen naar Hendrik-Ido-Ambacht. Daar raken ze in de omgeving van de Oostendam slaags met Duitse militairen. Uiteindelijk worden ze aan het einde van de dag terug gedreven met achterlating van vier gesneuvelden, zes gewonden en vier krijgsgevangenen.

Na de Tweede Wereldoorlog worden de plannen die in de jaren '30 al gemaakt zijn eindelijk uitgevoerd. Eind jaren '40 gaat men verder met de bouw van een nieuwe woonwijk die ook Oostendam zou gaan heten. De wijk is in de jaren '30 al ontworpen door de bekende stedenbouwkundige Piet Verhagen. De bouw was al in 1940 begonnen, maar vanwege de Tweede Wereldoorlog was het plan niet ver uitgevoerd. Vanwege de grote woningnood wordt er snel gebouwd en al in 1950 is de wijk grotendeels klaar. Ook het nieuwe raadhuis krijgt een plek in de nieuwe wijk. De plannen voor de bouw van een nieuw raadhuis dateerden ook al van ver voor de Tweede Wereldoorlog, maar pas in 1949 konden de eerste concrete plannen gepresenteerd worden aan de gemeenteraad. Vervolgens ging men voortvarend te werk. Nog geen jaar later op 19 april 1950 wordt door loco-burgemeester A. de Waard de eerste paal geslagen. Op 9 september van dat jaar metselt hij ook de eerste steen. Een jaar later is het dan eindelijk zo ver. Op 12 oktober 1951 wordt het nieuwe raadhuis feestelijk geopend door de Commissaris van de Koningin. Eindelijk dan kon het gemeentebestuur het oude en veel te krappe raadhuisje aan de Dorpsstraat verlaten voor een modern en ruim gebouw. In dit oude gebouwtje met haar mooie voorgevel zit tegenwoordig kapper Pons.

Het nieuwe, maar nu oude, raadhuis.

In 1954 wordt het winkelcentrum aan de Emmasingel geopend. Een jaar daarna wordt de brandweerkazerne aan de Jan van der Heijdenstraat in gebruik genomen.

Dan neemt het dagelijks leven weer haar loop, totdat er eind jaren '90 weer plannen worden gemaakt. De woningstichting Algemeen Belang bezit 136 woningen in de wijk Oostendam. De woningen moeten plaats maken voor nieuwbouw. De argumenten zijn hier voor dat de woningen klein zijn en moeilijk te onderhouden.

Veel bewoners van de wijk zijn tegen de sloop. Ze ervaren de woningen en hun woonomgeving niet als slecht. Bijna de helft van de bewoners woont in het jaar 2001 al meer dan 25 jaar in de wijk.

Uiteindelijk gaan de plannen toch door en in 2009 zijn zowat alle woningen in de wijk opgeleverd.

Ook de dam blijft na de Tweede Wereldoorlog niet hetzelfde. Wel gaan de veranderingen hier minder hard dan in de onder aan de dijk gelegen woonwijk. Het grootste punt van zorg is wel de smalle passage op de Oostendam. Door het toenemende verkeer en de aanleg van het bedrijventerrein aan de Nijverheidsweg, wordt deze passage een echt knelpunt. Een oplossing laat lang op zich wachten. Eindelijk na de aanleg van de Noordtunnel, kan begin jaren '90 het probleem opgelost worden. Dan wordt er de nauwe doorgang verbreed zodat het verkeer geen hinder er meer van ondervindt. Helaas moeten er wel woningen en de restanten van de oude schutsluis voor gesloopt worden.

Met deze veranderingen eindigt deze korte geschiedenis van bijna 700 jaar Oostendam.

Vogelvlucht van de nieuw gebouwde wijk.

Foto's van de wijk Oostendam voor en na de renovatie

Winkels en woningen aan de Emmasingel.

De situatie nu.

Gebruikte literatuur

- Alders, G.P. *Het kohier van de tiende penning (1561) van Rijsoord en Strevelshoek (gem. Ridderkerk)* in: *Ons Voorgeslacht* 36, 1981. 97-108.
- Alders, G.P. e.a. *Hendrik Ido Ambacht 1332-1982*. H-I-Ambacht, 1982.
- Alders, G.P. *De Waelneshoeve te Hendrik Ido Ambacht en andere middeleeuwse stenen kamers in Nederland*. In *Hollandse Studiën* 12. Dordrecht, 1982.
- Benschop, M.H. *De wapenstein van de Oostendamse Sluis* in: *Groot en klein* 2, nummer 2. 1983. 1-3.
- Giessen, J.A. van der en L.M. van der Hoeven. *Steeën in 't Ambacht*. 's Gravenhage, 2007. 165-180.
- Horsman, P.J. *Omvang en bevolkingsgrootte* in: *Hendrik Ido Ambacht 1332-1982*. H-I-Ambacht, 1982.
- Horsman, P.J. *De Oostendam tussen Ambacht en Ridderkerk* in: *Groot en klein* 2, nummer 2. 1983. 20-25.
- Jorissen, F. *Het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtsche Waard, Februari 1331 - februari 1955*. Schiedam, 1976.
- Jong, H. 't. *De wapenstein in de Oostendamse Sluis heraldisch gezien* in: *Groot en klein* 2, nummer 2. 1983. 4-19.
- Ollefen, L. van. *De Nederlandsche Stad- en Dorpsbeschrijver*. Amsterdam, 1798.
- Pons, L.J. *De Zwijndrechtse Waard in 1332. Een reconstructie op grond van bodemkundige gegevens*. In: *Zwijndrechtse Wetenswaardigheden I*. Zwijndrecht, 1994.
- Pons, L.J. *De oorspronkelijke Hoevenverkaveling van de Ambachtsheerlijkheden van de Zwijndrechtse waard*. In: *Zwijndrechtse Wetenswaardigheden, deel II*. Zwijndrecht, 1998.
- Sigmond, C. *Landpoorters van Dordrecht 1521-1527* in: *Ons Voorgeslacht* 49, 1994. 215-228.
- Verhoeven, A.A. *Beleidend besturen 1925-2000. 75 jaar Staatkundig Gereformeerde kiesvereniging 'Het beginsel getrouw'*. Hendrik-Ido-Ambacht, 2000.
- Verhoeven, A.A. *Burgemeester, Bestuurder, Boegbeeld. Burgemeesters van Hendrik-Ido-Ambacht van 1855 tot 2011*. H-I-Ambacht, 2011.

OPGROEIEN IN OOSTENDAM

Elly Benschop

De wijk Oostendam in Hendrik-Ido-Ambacht wordt begrensd door de Veersedijk, Paulusweg, Graaf Willemalaan en Kerkstraat. Een wijk, voor een groot deel gebouwd begin jaren vijftig toen de woningnood heel hoog was en met name de industrie flink in de lift zat, de scheepswerven in de directe omgeving maar ook fabrieken in de Botlek.

Dat betekende veel werk, en de wijk werd niet alleen bevolkt door Ambachters maar ook door arbeidersgezinnen uit andere delen van Nederland.

De wijk Oostendam was dan ook een echte arbeiderswijk, met twee scholen, een openbare en een christelijke, een kerk en een paar winkeltjes. De gezinnen bestonden uit vader, die werkte op de scheepswerf of sloperij, moeder die meestal thuis was en drie of meer kinderen.

De Esdoornstraat.

De huizen die gebouwd werden, waren voor die tijd ruim en modern, beneden een kamer, keuken, gang, WC en kelder en op de bovenverdieping drie slaapkamers waarvan één wel erg klein en een kleine badkamer waarin pas later een douche werd gebouwd. In de kamer een kolenkachel, zeil op de vloer en verder in het huis geen verwarming. In de winter kon het dus in de slaapkamers verschrikkelijk koud zijn, en kwam er op de bedden een doorgestikte dikke deken te liggen en wanneer we 's morgens wakker werden stonden de ijsbloemen schitterend mooi te wezen op de enkelglas ramen.

Voor de huizen waren tuintjes met een heg er omheen, achter was de werf of ook een tuin en daarachter lag de moestuin, met daartussen de brandgangen.

De moestuintjes aan de achterkant.

En hoe is het dan om in deze wijk op te groeien in de jaren '60 begin jaren '70, de wijk die wij overigens niet kenden als Oostendam. Voor ons was Oostendam het gedeelte bij de sluis en het huidige Oostendam gemeente Ridderkerk.

Toen mij gevraagd werd om hier iets over te schrijven, heb ik aan enkele mede 'Oostendammers' gevraagd om iets van hun herinneringen met mij te delen, mensen van ongeveer dezelfde leeftijd en die net als ik in het oostelijke deel van de wijk zijn opgegroeid.

Eigenlijk was het niet verrassend dat veel herinneringen met elkaar overeenkwamen, dat betekent dat het beeld wat ikzelf van de wijk heb overeenkomt met de werkelijkheid, zij het gezien vanuit de ogen van een kind.

Enkele jaren geleden is de wijk voor een groot deel afgebroken om plaats te maken voor nieuwe woningen maar in de jaren daarvoor is al heel veel verdwenen wat zo vanzelfsprekend was in onze jeugd.

Een voorbeeld daarvan is de fluit van de scheepswerf Jonker en Stans, die het begin en einde van een zware werkdag aankondigde voor onze vaders. Het was een geluid wat bij ons leven hoorde. Wanneer de fluit ging wist je precies hoe laat het was. Het was vijf uur en was je nog diep in de polder aan het spelen, dan moest er erg hard worden gelopen om op tijd thuis te zijn.

Mijn vader werkte als lasser bij Jonker en Stans, ging 's morgens al vroeg de deur uit maar kwam in de middagpauze, (die ook door een fluit werd aangekondigd) naar huis, wij woonden in de Esdoornstraat, om te eten.

Toen wij nog klein waren was dat een warme maaltijd, later toen mijn broers naar de middelbare school in Dordrecht en Zwijndrecht gingen werd het een broodmaaltijd.

Veel tijd om te eten was er niet, maar op de weg terug naar de fabriek ging hij nog vaak even langs het winkeltje van Dien van de Ruit boven aan de stoep op de Veersedijk om wat sigaren van fl.0,20 te halen. In de winter gebruikte hij de middagpauze om wat op te warmen voor de kolenkachel, wat een aparte geur door het huis verspreidde die van het verwarmde ketelpak af damppte.

Soms werd er ook 's nachts gewerkt, dan vertrokken hij en enkele collega's / buurtgenoten na het avondeten weer, geen idee hoe laat ze dan weer thuis waren, de andere dag werd er weer gewoon gewerkt. Soms wanneer een nieuw gebouwd schip werd gedoopt en van de helling liep mochten wij als kinderen mee, liep mijn vader daar trots over 'zijn' werf,

soms met tranen in zijn ogen tijdens het spelen van het volkslied.

Het buitendijks terrein waar de scheepswerf lag werd in de jaren zestig opgespoten voor de ontwikkeling van een nieuw industrieterrein.

Voor ons als kinderen was het een paradijs op aarde. Na schooltijd trokken we met een groep de polder in en waren druk met het bouwen van hutten, die vaak een dag later door een andere groep kinderen weer helemaal waren gesloopt om het materiaal weer te gebruiken bij hun eigen bouwwerk.

Zodra de fluit van de fabriek klonk gingen we weer in looppas naar huis.

Aan de linkerkant van de Veerweg achter de watertoren werd het terrein niet opgespoten. Dat stond dan ook bijna altijd onder water. Je moest er echt de weg weten door het 'moerasje' om met droge voeten achter het terrein van Oving te komen, helemaal tot bij de rivier

Bij de rivier spelen was door onze ouders ten strengste verboden, maar ach ja je kon er zo heerlijk spelen, zeker wanneer het eb was en je via de basaltkeien en ander puin tot aan de vloedlijn kon komen. Jammer alleen dat de scheepswerf ook aan het water lag en er altijd wel een collega van mijn vader het nodig vond om mee te delen dat zijn dochter weer bij het water zat.

Want zo was het wel in de wijk, de sociale controle was groot en je werd wel gekend, door bijna iedereen.

Wanneer we niet in de polder speelden, waren we op straat te vinden, alleen bij heel slecht weer werd er binnen gespeeld.

Altijd waren er wel andere kinderen uit de buurt op straat te vinden, je hoefde elkaar nooit op te halen, na schooltijd kwam iedereen naar huis, dronk wat en ging weer naar buiten en daar trof je elkaar als vanzelfsprekend.

Heel veel verschillende spelletjes werden er gedaan, touwtje springen, elastieke twist, knikkeren, verstoppertje, sta bal, stoepranden, busje trap, bordje tik, landje veroveren enz..

De tewaterlating van een schip was altijd weer een bijzondere happening.

Bij het verstoppertje spelen waren de brandgangen achter de huizen heel belangrijk, je kon ongezien achter de huizenblokken in

een ander deel van de buurt komen en zo met een omweg vanaf de andere kant degene verrassen die de buurt was.

Wanneer we een balspel speelden gebeurde het regelmatig dat de bal in

de sloot van de Emmasingel terecht kwam en was het een hele toer om hem er weer uit te krijgen, wat we probeerden met steentjes tegen de bal aangooien of met stokken. Meestal was er iemand de klos die naar de overkant moest lopen om hem daar uit het water te vissen.

Ook kwam de bal regelmatig in een tuin van een buurtbewoner terecht en niet iedereen was daar blij mee. Bij ons in de straat woonde iemand die speciaal door de heg prikkeldraad had gespannen. Als we niet snel genoeg waren om de bal van de werf te halen, werd die door haar voor onze ogen door het prikkeldraad gehaald of als prooi aan haar valse boxerhond gegeven

In mijn vroege kinderjaren was er zelfs nog een echte speeltuin, die moest wijken toen de Schoof en het postkantoor werden gebouwd.

Hoe deze is ontstaan weet ik niet, maar het was een echte vereniging waarvan het bestuur bestond uit mensen die zelf in de wijk woonden en eens per jaar werd er door hen een uitstapje georganiseerd voor de leden, een soort schoolreisje, met z'n allen in de bus ergens heen.

Want je moest wel lid zijn om naar binnen te mogen en met je lidmaatschapsbewijs (een ijzeren plaatje wat met een veiligheidsspeld op je kleding werd bevestigd) mocht je vrij door de poort naar binnen. Uren hebben we daar gespeeld, alle speeltoestel-

len waren vertegenwoordigd, de mooiste waren wel de kabelbaan en de familieschommel, ook stond er een levensgroot ijzeren klimwerk, zal vast gemaakt zijn door enkele vaders op hun werk. Zelfs een toi-

letgebouwtje was aanwezig en er was de hele dag toezicht.

In het houten gebouwtje (de kit) dat ook op het terrein stond werden in de grote vakanties wel activiteiten voor kinderen georganiseerd, ook was het te huur voor feesten en partijen.

Voor ons als spelende kinderen in de straten was het een vertrouwd beeld om leveranciers van allerlei pluimage te zien komen en gaan.

De melkboer (Arie de Koning) met zijn ijzeren hond, de groenteboer (De Jong of Jo Kooiman eerst met paard en wagen later met de groentewagen) en de bakker kwamen dagelijks aan de deur. Ze hadden ieder hun eigen klantjes in de wijk en als kind vroeg je je nooit af waarom wij nou groenteboer Kooiman hadden en onze burens bij De Jong hun groenten kochten.

In de winter zagen we regelmatig de kolenboeren langs komen, sterke mannen met zwarte gezichten en de zakken met steenkool op hun schouders.

Arie van Roon met zijn oliekar.

Ook Arie van Roon met zijn oliewagen was een vaste voorbijganger. Hij bracht de flessen met gas voor de kooktoestellen thuis. Als kind werden we regelmatig naar de dijk gestuurd waar hij zijn oliehandel had om de bus van de petroleum (voor de oliestelletjes) te laten vullen. Kom daar

tegenwoordig nog maar eens om, om kinderen met petroleum over straat te laten gaan. Toen was dat heel gewoon.

Ook de stemmen van de scharensliiep en lorrenboer waren ons niet vreemd en de man van de verzekering die de premie aan huis ophaalde.

De kruidenier kwam ook bij ons aan de deur, eens per week. Er werd een boodschappenboekje door mijn moeder ingevuld en op zaterdagmorgen kwam kruidenier Berkhout (die zijn winkel helemaal aan de

Dorpstraat had) keurig de boodschappen brengen. De keuze van kruidenier was nog wel te verklaren uit het feit dat zowel mijn ouders als de familie Berkhout lid waren van dezelfde kerk. Er was geen sprake van dat wij boodschappen zouden halen bij de Coöp die aan de Veersedijk zat. Mijn ouders hadden niet veel op met dat 'socialistische gedoe'.

Op de Emmasingel was een rijtje winkeltjes. Op de hoek een kruidenier die, toen de Schoof werd geopend, daar een supermarkt begon. En daarna kwam er een Doe het Zelf winkel voor in de plaats. Daarnaast de lampenwinkel van Munter, dan slager vd Zee, groentenboer Kooiman, Roja een manufacturenwinkeltje, dat eerst in een woonhuis in de Lindestraat zat, dan banketbakker Dekker en op de andere hoek fietsenmaker Boele.

Soms waren er toch nog boodschappen nodig en werden we als kind met een boodschappenbriefje op pad gestuurd. Geld was niet nodig, we zeiden gewoon: 'opschrijven graag' en dat was voldoende. Voor de kapper moesten wij naar kapper Breur op de Damstraat, dat was best een eind weg en dan werd er door onze moeder extra gewaarschuwd want in de Kerkstraat en omgeving was er ook toen al veel verkeer. Tegenover kapper Breur zat een fietswinkel, (van Kooten/vd Bovenkamp) wij kochten daar geen fietsen maar haalden wel de medicijnen op die onze huisdokter uit Zwijndrecht daar achterliet. Waarom wij een huisdokter uit Zwijndrecht hadden weet ik ook niet. Er waren toch in die tijd best wel goede huisartsen in het dorp. 's Woensdags was er markt maar dat was 'helemaal' op de Brederodehof, en zaterdagmorgens stonden er een paar kramen op het pleintje voor het Groene

j e
kopen met een flinke klodder mayonaise en ook ijs, stond de kar er niet dan kon je 's avonds ook nog wel even bij hem thuis aan de Plataanstraat langs gaan, daar stond in de schuur de vriezer vol met ijsjes. Of je kon bij visboer Sloof, op de bovendijk ijs halen. Zoals mijn vader de sigaren haalde bij het winkeltje van Dien van de Ruit, zo kochten wij daar regelmatig

voor een stuiver of een dubbeltje ons snoepgoed, en later toen we een jaar of twaalf waren onze eerste sigaretten, die we dan weer in onze zelf gebouwde hutten in de polder oprookten of bewaarden.

In de wijk was nog zo'n zelfde soort winkeltje in de Lindestraat: Bronmeijer, maar wij gingen altijd naar Dien van de Ruit. Soms als we snoep hadden gekocht gingen we in de brede etalage zitten, met een schrift en pen in de aanslag om de nummerborden van voorbijkomende auto's te noteren.

Zoals gezegd was er bij het pleintje ook het Groene

Kruisgebouw. Voor ons als kinderen een beetje een vaag gebouw, iets met dokters en zo, mijn moeder kon daar in de avonden bijvoorbeeld bij een gynaecoloog terecht.

Had je als kind de pech (zoals ik) dat je amandelen moesten worden geknipt dan werd dat daar gedaan, en dat ging er heel wat primitiever aan toe dan nu. Na afloop werd ik dan wel in een grote zwarte taxi van Roodbol (uit de Meidoornstraat) naar huis (Esdoornstraat) gebracht. Eigenlijk valt er nog veel meer te vertellen: over Koninginnedag bijvoorbeeld dat we 's morgens eerst naar school gingen en dan in optocht naar het Raadhuisplein voor de aubade. De sirene van de brandweerkazerne klonk iedere zaterdag om twaalf uur precies en wanneer er brand was. De vrijwilligers kwamen dan van alle kanten aanrennen. Of over het verdwenen gebruik dat wanneer er iemand overleed er lakens voor de ramen werden gehangen, niet alleen bij de directe familie, maar ook bij de burens, uit respect. De wijk Oostendam is inmiddels grotendeels afgebroken en verdwenen. De mensen van de generatie van mijn ouders zijn bijna allemaal overleden en veel van de dingen die zo vanzelfsprekend waren in mijn jeugd bestaan niet meer.

Wat gebleven is is de herinnering aan een heerlijke jeugd die gekenmerkt werd door

Vrijheid, Veiligheid en Vriendschap.

Colofon

'Swindregt Were', een naam die naast 'Swijndregt Were' al eeuwen geleden gebruikt werd voor de Zwijndrechtse Waard, is het blad van het Historisch Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht en de Historische Vereniging Zwijndrecht. Het periodiek verschijnt twee maal per jaar en wordt gratis aan de leden toegezonden.

Redactie Hendrik-Ido-Ambacht:

Mevr. J.C. van der Straaten-Ooms en A.L.J. van den Berg

Redactie-adres:

Schalksedijkje 20, 2988 BV Rijsoord

Telefoon: 0180-423889

Email: joke@vdstraaten.nl

Secretariaat Historisch Genootschap Hendrik-Ido-Ambacht:

J. van Beek, Weteringsingel 84, Hendrik-Ido-Ambacht

Telefoon: 078-6814882

Redactie Zwijndrecht:

Drs. C.L. van der Leer en H.C. Popijus

Redactie-adres:

Amandelgaarde 163, 3344 RC Hendrik-Ido-Ambacht

Telefoon: 078-6194677

Email: kpopijus@planet.nl

Verenigingsadres: Oudheidkamer 'de Vergulde Swaen', Rotterdamseweg 53-55, Zwijndrecht

Druk: Pro Patria grafisch totaalleverancier Zwijndrecht

De verkoopprijs voor losse nummers: € 3,50

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de onder auteursnaam geplaatste artikelen.

© Redactie blad en de auteur. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopieën, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming. Na toestemming moet de bron vermeld worden.

Afbeeldingen omslag

Achteromslag

Hoogtstraat oude en nieuwe situatie.

Havenkade 1939.

Havenkade 1992.

